

Міжкультурна комунікація в глобальному світі: етичний вимір

Надія Кваша, здобувачка другого (магістерського) рівня факультету журналістики, реклами та видавничої справи, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Наталя Кутуза, науковий керівник, доктор філологічних наук, професор, завідувач катедри нових медіа та медіадизайну факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

У статті досліджуються ціннісні установки, які транслиують американські та українські музичні композиції жанру gip-gop в умовах глобалістичних світових тенденцій. Проведено аналіз гостросоціальних текстів музичних реп-композицій українських та американських виконавців, визначено основні ціннісні орієнтири.

Ключові слова: глобалізація, gip-gop, етичні установки, історія, міжкультурна комунікація, мистецтво, музика, цінності.

Актуальність. У часи змін, які зумовлені глобалізаційними процесами, міжкультурна комунікація є одним із провідних способів досягнення ефективного спілкування на міжнародній арені в будь якій галузі. Для вдалої побудови міжнародних стосунків важливим є вивчати культурні особливості партнерів і вчитися взаємодіяти з ними на різних рівнях, оскільки, як відомо, ціннісні орієнтири народів значно різняться.

Теми глобалізації та міжкультурної комунікації торкалися такі вчені, як О. Білоус, В. Сіденко, Є. Камінський, С. Амін, Ю. Гарарі, М. Елброу, Е. Кінг та ін., проте спільним і відмінним рисам у ціннісних орієнтирах

американського та українського народів на прикладі музичного жанру гіп-гоп увагу практично не приділено, тому **актуальність** нашої статті не викликає сумнівів.

Метою нашої роботи є розгляд етичного виміру міжкультурної комунікації в контексті глобалізаційних процесів. Для досягнення мети вирішено такі **завдання**: визначено поняття глобалізації; виокремлено основні етичні установки, трансльовані американськими та українськими гіп-гоп виконавцями; зіставлено американський і український культурний та історичний контексти.

Об'єктом статті є композиції гіп-гоп виконавців з України і США з гостросоціяльним посилом в епоху глобалізації; **предметом** – етичні установки, які висвітлено в цих композиціях. В статті ми використали такі **методи** дослідження: описовий аналіз з метою моніторингу, синтез.

Глобалізація набула швидкого розвитку на межі XX та XXI ст. і з тих пір є невід'ємною частиною всіх світових процесів. Завдяки глобалізаційним процесам відбувається міграція виробничих і трудових ресурсів, уніфікація законодавства, економічна та культурна інтеграція між різними країнами і народами. Через це важливою галуззю науки стала міжкультурна комунікація, яка вивчає особливості спілкування представників різних культур і народів. Вона шукає способи зробити міжнародну взаємодію якомога більш ефективною.

Сутність поняття «глобалізація» за О. Білоусом має три основні аспекти: зменшення перешкод для економічної, політичної і культурної взаємодії держав та народів, розвиток тенденції до утворення більш однорідного економічного, політичного й культурного простору та утворення структур глобального керування [1, с. 60–63]. Зараз найбільшого розвитку набув саме перший з них: уніфікуються документи, які регулюють торгівлю, дистрибуцію медіа, права людини тощо. Це робиться задля того, щоб полегшити міжнародну співпрацю. Розрізняють також глобалізацію як

об'єктивний процес і глобалізм як певну політику, що властива країнам, які потужно орієнтовані на міжнародну співпрацю. У таких обставинах просто необхідно знаходити спільні риси, які допоможуть представникам різних народів досягти взаєморозуміння.

Відзначимо, що мистецтво має дві дуже важливі риси: воно є дзеркалом суспільних настроїв і засобом комунікації [2, с. 10–11]. Мистецтво найяскравіше коментує та відображає всі зміни і злами, які переживає суспільство в певний момент своєї історії. Крім того, мистецтво має змогу висвітлити ракурс і погляди митців, перспективу певних соціальних груп, меншин, представників різних народів, проблеми статей тощо. Це дає змогу крізь мистецтво й культурний зріз сучасності, і реакції аудиторії на той чи певний витвір, прослідкувати ті самі суспільні настрої. Слід також зазначити, що мистецтво, зокрема музика – вид мистецтва, на якому ми зупинимось детальніше, є найбільш емоційним засобом комунікації, бо сприймається не лише на рівні тексту, а й на рівні звучання, інтонацій, метатексту – моментів, які слухач може не усвідомлювати, проте підсвідомо зчитувати позицію автора й ті настанови, які було вкладено у твір. Щодо комунікаційного потенціалу, можна сказати, що його дуже спростили ті самі глобалізаційні процеси. Якщо раніше кожний народ мав свій набір символів, традиційні риси та види мистецтва, які без знавця (умовного перекладача) зчитати і зрозуміти було вельми важко, то з приходом глобалізації посилився культурний вплив різних країн одна на одну. Це дало змогу певною мірою уніфікувати інструменти, за допомогою яких відбувається мистецька комунікація між представниками різних народів.

У контексті міжкультурної взаємодії в часи глобалізації дуже популярним видом мистецтва, на прикладі якого можна наочно простежити вплив глобалізації, є музика, зокрема жанр гіп-гоп. Цей жанр формувався в колах маргіналізованих груп населення США, які мешкали в районах із низьким рівнем доходу й тематично був спрямований в основному на

критику расизму, соціальної нерівності та висвітлення іммігрантського питання [3, с. 502]. Головним фактором, який пов'язує гіп-гоп з тенденціями глобалізації, є те, що цей напрям, як музичний так і культурний, сформувалися внаслідок багатокультурного обміну між афроамериканською молоддю із США та молодими іммігрантами та дітьми іммігрантів з країн Карибського басейну [4].

До України цей жанр потрапив на межі розпаду Радянського союзу в 1989 р., вже в 1995 р. завдяки фестивалю «Червона Рута» розповсюдився також на ТБ, радіо та став популярним. Тут жанр набуває еклектичності: прийшовши на українські терени як інструмент для розваги, творчість виростає разом зі своїми першими представниками. З'являються гостросоціальні композиції і цілі альбоми, тобто жанр приходить до своєї первісної функції: суспільний коментар і критика.

Проаналізувавши музичні композиції й виокрепивши в них етичні установки, ми умовно розподілили їх на дві групи: 1) скеровані до влади / вищих за статусом; 2) скеровані на тих, хто поряд (оточуючі).

Розглянемо детальніше ці дві групи та проілюструємо їх прикладами.

1). Скеровані до влади / вищих за статусом. Тут наявний здебільшого заклик до прояву чеснот, таких, як справедливість, рівне ставлення до всіх (умови праці, життя тощо), прохання про допомогу від особи ліричного героя для себе та своїх співвітчизників. Наприклад, «The Message» Grandmaster Flash & The Furious Five та «Immigrants (We Get The Job Done)» з мікстейпу, який присвячений мюзиклу «Hamilton», де в першій композиції йдеться про умови життя, в яких доводиться жити афроамериканцям, зокрема родині ліричного героя. Проаналізувавши текст, стає зрозумілим, що ця композиція є нічим іншим, як, власне, «Посланням» – меседжем до влади і поліції, які не звертають увагу на погані обставини життя мешканців бідних районів.

Цінності, які транслюються крізь цей текст – це комфортне, безпечне життя, гідне майбутнє, гідні умови праці та статус у суспільстві. Якщо не для себе, то хоча б для майбутніх поколінь.

Рядки *«Broken glass everywhere [...] // I can't take the smell, can't take the noise [...] // Rats in the front room, roaches in the back // Junkies in the alley with a baseball bat // I tried to get away, but I couldn't get far [...]»* – «Всюди бите скло [...] // Я не витримую цього запаху, не витримую шуму [...] // Щури у вітальні, таргани в коморі // На вулиці наркомани з бейсбольними бітами // Я намагався втекти, але забратись далеко не вийшло» змальовують ситуацію, в якій опинилися ці люди та обставини, в яких їм доводиться жити.

У наступних рядках ліричний герой розповідає про зневіру молоді в своєму світлому майбутньому: *«My son said, Daddy, I don't wanna go to school [...] // If I just got a job, learned to be a street sweeper [...] // Wear a shirt and tie and run with the creeps // 'Cause it's all about money, ain't a damn thing funny»* – «Мій син сказав, мовляв, тато, я не хочу ходити до школи [...] // Я б краще знайшов роботу, навчився мести вулиці [...] // Чи б надягнув сорочку і водився б з усілякими гадами // Бо все впирається в гроші, і це взагалі ані трохи не смішно».

Лейтмотивом композиції стають рядки, які прямим текстом ставлять питання виживання: *«It's like a jungle sometimes, it makes me wonder // How I keep from going under»*, – що можна перекласти як «Це все виглядає як джунглі, і це змушує мене гадати, як би так не сконати».

Зі схожого ракурсу, у треці *«Immigrants (We Get The Job Done)»*, розглядається тема іммігрантів. Ці люди також хочуть гідного життя й сподіваються на краще майбутнє, на повагу, на те, що зможуть чесно працювати і заробляти собі на життя. Саме на цьому робиться акцент. *«Ya'll ain't been working like I do. I'll outwork ya, it hurts ya, you claim I'm stealing jobs [...]»* – «Ви не працювали так як я. Я працюю набагато більше, ніж ви, і вас це задіває, ви клянетесь, що я краду робочі місця [...]» з вуст одної в

виконавиць висвітлює проблему, про яку давно говорять іммігранти, які приїжджають до США: «білі» американці бояться, що іммігранти відберуть у них робочі місця, але фактично ці люди не взялися б за ту роботу, яку виконують ці самі іммігранти.

Якщо узагальнити, йдеться про цінність завзяття, чесної праці і запит на гідне ставлення до себе. Навіть лейтмотив композиції «*Look how far I've come. Immigrants: we get the job done*» – «*Подивіться, як далеко я зайшов/зайшла. Іммігранти: ми робимо все як слід/ми виконуємо роботу/ми працюємо як слід*» говорить про те, що ці люди мають насагу змінити своє життя й заради цього готові пройти не одне коло пекла.

2). Скеровані на тих, хто поряд (оточуючі). У цьому випадку транслиються здебільшого загальнолюдські цінності: цінність життя, здоров'я, свідомості, сили, цілеспрямованості тощо. Наприклад, повертаючись до композиції «*The Message*», можна виділити рядки «*You say I'm cool, I'm no fool // But then you wind up dropping out of high school*» – «*Ти кажеш, все нормально, я не дурень // А потім неочікувано вже вилітаєш зі старшої школи*». Їх можна трактувати як засторогу для близьких людей або дітей. Оточення так чи інакше впливає на формування особистості, тому важливо правильно обирати орієнтири та авторитетів, мислити критично.

На прикладі вищезазначених композицій і прикладів можна побачити такі ціннісні установки, як критичне мислення, вміння обирати пріоритети.

Отже, у композиціях, що було проаналізовано, переважає посыл до влади / вищих. Автори звертаються до влади, яка не забезпечує їм гідні умови праці і життя, змальовують, що саме їх не влаштовує. Іммігрантське питання також здебільшого висвітлюється крізь критику чиновників і законів, які не влаштовують людей, що їдуть на заробітки.

В українській музиці можна прослідкувати схожі посили: запит на покращення умов життя, прагнення до кращого майбутнього. Проте перед українцями на межі розпаду Радянського союзу передусім була мета визначити вектор подальшого руху, як в культурній, так і в соціальній

площині, та побороти постколоніальну травму. Згодом, після подій на Майдані та початку Російсько-української війни до цих задач долучилася також і боротьба на теренах війни інформаційної.

Спираючись на нашу класифікацію, наведену вище, ми проаналізуємо такі композиції, як «По радіо співали москалі» гурту «ТНМК», «[Набридло]» та «Корені» виконавця Бакі Г'юберта, «Колискову» СТАСІК та «Потрібен живим» від YARMAK.

1). Скеровані до влади / вищих за статусом. Яскравим прикладом, на нашу думку, є композицію «По радіо співали москалі» гурту «ТНМК». Тут ліричні герої – це молоді хлопці, знаючи, що Україна – окрема держава, впродовж пісні не можуть зрозуміти та збагнути, і очевидно втомилися від цього, чому на радіо лунає чужа мова. Піднімається питання національної ідентичності, самостійності. Це головний лейтмотив композиції, який підкріплюється текстом куплетів, наприклад, такими рядками, як «[...] маму слухав я запнувши праве вухо, // бо саме у нього і співали москалі», «Зробіть тихіше радіо, а то там москалі!», «Ей, довго ще на радіо будуть лише москалі?», «По радіо сказали, // Що .ru – це рідна Україна.». Ці рядки можна уналежнити до обох різновидів, бо хлопці прохають сусідів вимкнути радіо, проте медія так чи інакше регулюється законами, наприклад, закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 8 листопада 2016 р., який зобов'язав радіостанції ставити в ротацію переважно українські пісні. Про впровадження такого закону тогочасна українська молодь могла лише мріяти.

Якщо зануритися глибше, то за незадоволенням ситуацією з радіо-контентом можна помітити незадоволення загальне: роздрай в суспільстві, незабезпеченість, відсутність перспектив. Останнє майже прямим текстом виголошує в своєму куплеті один з виконавців, Олександр Сидоренко: «Попиняв я, почував я себе за // майбутнє». Ці нюанси посилаються на важкі часи, які спіткали Україну а дев'яності роки ХХ століття, після проголошення незалежності. Плюс в описах будівель довкола красномовно

проглядаються образи «радянського насліддя», тобто, відбувається рефлексія колоніальної травми українців.

2). Скеровані на тих, хто поряд (оточуючі). Прикладом порушення теми суспільного невдоволення та втоми від несправедливості, байдужості та свавілля влади і правоохоронних органів може слугувати альбом виконавця Бакі Г'юберта «Розради Калі», до якого входять композиції «[Набридло]» та «Корені».

У першій Бакі Г'юберт перелічує за пунктами, що конкретно йому набридло: свавілля поліції (посилаючись на інцидент в Кагарлику, де у відділку поліції гвалтували дівчину), відсутність працюючої судової системи (посилаючись на справу Сергія Стерненка), вбивства журналістів (Катерина Гандзюк), колабораціонізм українських політиків на восьмому році війни, і, що є цікавим, звертається не до влади або поліції, які начебто винні у цих інцидентах. Адресатами є звичайні громадяни, які ніяк на ці події не реагують. *«Коли [російські і проросійські негідники] роздають поради нам // [...] про це прийнято мовчати // Про це парять лиш у чатах, де всі й так на чатах».*

У треку «Корені» автор розвиває тему байдужості та відірваності українців від власного історичного контексту, війни, національних травм. Вона є менш агресивною, а весь посил можна лаконічно підбити останніми рядками: *«Ще упродовж століть окупації, ми потерпали від русифікації // Ця свобода дісталась нам дорого, дотепер вона зростає в ціні // [...] Нашим танкам потрібно побільше броні! Нашим людям – стійкіші корені».* Тема та посил перегукуються з попередньою композицією, проте окреслюються набагато чіткіше. Знову виокремлюється тема самостійності, колективної відповідальності та свободи.

Тему російської агресії проти України у своїй творчості висвітлює Анастасія Шевченко, ветеранка російсько-української війни, яка наразі працює під псевдонімом СТАСІК. Після повернення із зони бойових дій і періоду реабілітації, пані Анастасія починає рефлексувати те, що з нею

відбулося. Виходять декілька композицій і одна з них вибивається з доволі різкого стилю, являючи собою колискову.

Вагомим складником композиції є відеокліп, який одночасно демонструє контраст, завдяки повністю чорній землі та білому вбранню виконавиці, що також створює враження на обидва фронти слухачів. Ворогам, яким адресована ця колискова, демонструється їхній останній притулок, якщо вони прийдуть на цю землю, як і свідчить текст: *«Ти хотів землі цієї, // тож тепер змішайся з нею»*. Українець зі свого боку може зчитати наслідки своєї байдужості: якщо ми дозволимо ворогові увійти на нашу територію, залишиться лише чорна випалена земля і більше нічого. Безпека – ось до чого ми прагнемо і ось що ми вчимося цінувати. Також вчергове прослідковується мотив відповідальності, свободи, але найяскравішою темою в цій композиції є цінність людського життя.

Резюмує всі ці мотиви й ціннісні орієнтири композиція «Потрібен живим» виконавця YARMAK. Текст в цілому розповідає про український історичний шлях: *«І руйнує наші мури не ворог, а чвари [...] // Коли вже знайдуть спільне всі Петлюри й Скоропадські // Від Русі до наших днів, усі вади в нас одні // Чи то дурні бо бідні, чи все ж ми бідні бо дурні»*, проте головне, про що в них йдеться, це повторювані помилки українців, які мають великий вплив на сьогодення. І якщо українці нічого не змінять, то ситуація в країні не покращиться і в майбутньому. А запорука цього майбутнього – ті самі цінності, які також основним мотивом проходили в більшості із згаданих композицій – єдність, відповідальність, свідомість та людське життя. Рядки *«І ніхто не зміг силою стерти // Ми самі свою долю гнівим // Україна цінує лиш мертвих // А ти потрібен нам брате живим»* є лейтмотивом всієї композиції і додатково збирають до купи сенс, який було вкладено в трек.

Як можна побачити, в текстах українських музикантів майже немає звернення до влади або чиновників. На відміну від американських композицій, де переважали заклики змінити щось «згори», українські

музиканти здебільшого намагаються достукатись до своїх співгромадян, тобто переважає звернення до тих, хто поруч. Це підтверджують цінності, які переважають в текстах: цінність життя, єдності, свідомості, групової відповідальності. Українські митці роблять акцент саме на цьому.

Таким чином, в усіх цих композиціях висловлено заклик до усвідомлення сучасності та цінність загальнолюдської і громадянської свідомості, яка може стати запорукою світлого майбутнього. Основні ціннісні орієнтири, які транслює українська реп-музика це збереження і відновлення української ідентичності, пізніше – з'явився мотив захисту територіальної цілісності України. Також це свідомість українців як громадян, які пам'ятають свою історію та несуть відповідальність за розбудову власної країни в сьогоденні.

Проаналізувавши тексти та відео музикантів, які працюють в жанрі гіп-гоп, було визначено, що їхнє мистецтво транслює загальнолюдські цінності, але висвітлюють їх по-різному, зважаючи на історичний та культурний контексти країн, які вони представляють. Ми з'ясували, що найяскравішим фактором розмежування може стати адресат творчості. Американська суспільна критика спрямована здебільшого до влади, а українська звертається до своїх співгромадян.

Враховуючи положення, що одна з функцій мистецтва, зокрема музичного, як частини культури – комунікація, розвиток якості та популярність музичного продукту, а також використання загальновідомих інструментів для його подання сприяє впізнаваності та закріпленню представників певних народів, у нашому випадку українців, на міжнародному ринку. Що більше українців помічають, то більше представників інших країн може зацікавитися українською культурою, політичною ситуацією в Україні та українським статусом на політичній та дипломатичній мапах світу. Такі кроки, у свою чергу, сприятимуть розповсюдженню інформації та закріпленню українців як нації на цих мапах. Це одна з заporук взаємної уваги та поваги між представниками

різних країн. Можна також зазначити, що активна міжнародна взаємодія та обмін культурними елементами між різними народами сприяє підвищенню довіри серед простого населення та зниженню рівня ксенофобії у світі.

Отже, глобалізаційні процеси сприяли тому, що міжкультурна комунікація стала одним з провідних напрямів у міжнародній взаємодії. В цьому контексті доволі важливим складником є взаємодія між представниками різних народів за допомогою мистецтва. Така комунікація, яка на перший погляд ні до чого, крім споглядання, не зобов'язує, сприяє зниженню рівня ксенофобії та упередженості серед представників різних народів стосовно одне одного. Крім рис, які відрізняють одну культуру від іншої, в сучасному світі розповсюдились жанри, методи, напрями тощо, які широко використовуються митцями-представниками багатьох народів для транслявання своїх думок, позиції і, як результат, етичних установок. Одним із таких жанрів став гіп-гоп. Розвинувшись як інструмент соціального протесту і міцно закріпившись у багатьох сучасних культурних просторах різних країн, цей музичний жанр і досі успішно виконує свою роль.

Література

1. Білоус О. Україна в умовах глобалізації. *Часопис картографії*. 2009. №14. С. 60–63.
2. Колесніков М. П. Естетика : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
3. Crossley S. Metaphorical Conceptions in Hip-Hop Music. *African American Review*. 2005. № 39. С. 501–512.
4. Hip Hop Music, Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Hip%20Hop%20Music>